RUSYA TARİHİ

İLYAS TOPSAKAL

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1849
KÜLTÜR SERİSİ: 1024

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-302-0

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Ayşegül Büşra Paksoy

Kapak Görseli: Apollinary Vasnetsov / Red Square in the second half of the XVII century

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ANA BASIN YAYIN GIDA İNŞ. SAN. VE. TİC. A.Ş
Alemdar Mah. Molla Fenari Sok. No: 28/A
Cağaloğlu-Fatih / İSTANBUL
Sertifika Numarası: 52729 Tel: (0212) 446 05 99

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İstanbul- 2022

İLYAS TOPSAKAL: 1970 yılında Samsun'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini doğduğu ilde tamamladıktan sonra, 1989 yılında Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni kazandı ve 1994 yılında mezun oldu. Aynı yıl Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda yüksek lisansına başladı. 1997–2000 yılları arasında yüksek lisans teziyle ilgili bilgi ve becerisini artırmak ve Türk lehçeleri ile Rus dilini öğrenmek amacıyla "Türk Dünyası Araştırmaları" burslusu olarak Rusya ve Kazakistan'da bulundu. 1999 yılında "X-XII. Asırlarda İdil Bulgarları ve İslamiyet" adlı tezle yüksek lisans çalışmasını tamamladıktan sonra, aynı anabilim dalında doktora eğitimine başladı. Tamamına yakını kilise arşivine dayanan "Rus Misyoner Kaynaklarına Göre İdil Ural Bölgesi'nde Ortodoks Misyoner Faaliyetleri ve Türkler" doktora çalışmasını 2007 yılında bitirdi. 2008–2010 yıllarında İngiltere Reading Üniversitesi Tarih Bölümü'nde post doktorasını tamamladı ve ikinci yıl yüksek lisans ve doktorada seminerler vermiştir. Bu arada 2012 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde yardımcı doçentlik unvanını alıp, bu fakültede "Türk İslam Tarihi" dersleri verdi. Bilhassa Rus Çarlığı ve Sibirya üzerine popüler dergilerde birçok yazısı yayımlandı ve *Türk Dünyası Araştırmaları* dergisinin 2003–2013 yılları arasında on yıl süresiyle kesintisiz olarak derginin editörlüğünü yaptı.

2012 yılının haziran ayında "Genel Türk Tarihi" alanında doçentlik unvanına layık görüldü. 2016 yılında İstanbul Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne atanan yazar, halen bu bölümde görevini sürdürmektedir. Evli olup İdil ve İlim Çise adında iki kızı olan yazar İngilizce, Rusça, Arapça, Tatarca, Kazakça, Kırgızca ve Özbekçe bilmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ 9

BÖLÜM I
RUSLARIN ORTAYA ÇIKIŞI

Erken Dönem Slav Tarihi ve Ana Vatanları 13
Kiev Rus Devleti'nin Teşekkülü 17
Knezlik Dönemi 24
Vladimir-Suzdal Knezliği 24
Galiçya-Volinya Knezliği 26
Novgorod Knezliği 26
Altın Orda Döneminde Ruslar 28
Moskova Knezliği 32
Rusya Çarlığı 38
Güçlükler Dönemi 43
Romanov Hanedanlığı 46

BÖLÜM II
RUSYA İMPARATORLUĞU

Petro Dönemi (1689-1725) 53
I. Petro Döneminde Batılılaşma Süreci 57
Saray Darbeleri Dönemi 61
Rus İmparatorluğu'nun
Genişleme Politikası 66
Rusya İmparatorluğu'nun Çöküşü 78
Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya 88

BÖLÜM III
SOVYETLER BİRLİĞİ DÖNEMİ

Çarlık Rusya'nın Yıkılışı ve SSCB'nin Kuruluşu 97
İki Savaş Arası Dönemde SSCB (1918-1939) 99
Sovyet-Türk İlişkisi 111

Sovyetler Birliği'nin Türkistan Politikası.....113
İkinci Dünya Savaşı'nda SSCB.....116
Müttefik Devletlerinin Üstünlüğü ve Konferanslar.....124
Soğuk Savaş Dönemi'nde SSCB.....134
Detant (Yumuşama) Dönemi.....144
Sovyetler Birliği'nin Son Dönemi.....148
Ulusalcılığının Yükselişi ve
Sovyetler Birliği'nin Dağılması.....154

KAYNAKÇA.....161
DİZİN.....167

ÖN SÖZ

Rusya; Asya'nın kuzeyinde, Avrupa'nın doğu kısmında bulunmaktadır. Dünyanın, yüz ölçümü açısından en büyük ülkesi olan Rusya, benzersiz ve zengin bir tarihe sahiptir. Rusya, birçok farklı dönemde dünyanın siyasi ve toplumsal hareketlerine yön vermeyi başarmış ve birçok milletin tarihinde iz bırakan gelişmeler olmasını sağlamıştır. Bu kitabın amacı, öncelikle Rusya tarihini ana hatlarıyla ortaya koymaktır. Üç bölümden meydana gelen kitap Rusya'yı tanımak, bilmek ve anlamak için bir basamak olacaktır.

Dünya üzerindeki kalabalık etnik gruplardan biri olan Slavlar, arkeolojik ve filolojik çalışmalara göre Tunç Devri'ne kadar dayanmakta ve Rusya'nın tarihi, MS 2. yüzyılda Doğu Avrupa Bölgesi'nde bir grup olarak ortaya çıkan Doğu Slavları ile başlamaktadır. Slavlar, mülkiyet anlayışının gelişmesi sonucunda farklı devletlere ve gruplara ayrılmış ve 9. yüzyılda Rurik Hanedanlığı tarafından kurulan Kiev Rus Devleti ortaya çıkmıştır. I. Vladimir Dönemi'nde, 988 yılında Ortodoks Hristiyanlığı kabul eden devlet, Bizans ve Slav kültürlerinin sentezi olarak yeni bir kültür inşa etmiştir. Kiev Rus Devleti dağılınca ortaya çıkan knezlikler Moğollar tarafından istila edilip Altın Orda Devleti'ne bağlı knezlikler hâline gelmiştir. Altın Orda Devleti'nden ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Rus knezlikleri daha sonra yeniden birleşip Moskova Knezliği'ni kurmuştur. Moskova Knezliği, on dördüncü yüzyıldan itibaren yaşadığı değişim ve gelişim sürecinde Çarlık Rusya'sının temellerini etmiştir. ve on sekizinci yüzyılda ise, Avrupa'nın en büyük üçüncü imparatorluğu olan Rusya İmparatorluğu hâline gelmiştir.

1904-1905'te Japon-Rus Savaşı yapılmış ve bunun en önemli sonucu da Rusya'da yaşanan sosyal, ekonomik, politik kriz olmuştur. 1917 Ekim Devrimi'nin ardından iktidara gelen Bolşevikler, Çarlık Rus İmparatorluğu'nun yıkılmasına ve Sovyetler Birliği'nin kurulmasına sebep olmuştur.

Kitabımızda Rusça ve İngilizcedeki birincil kaynakları ve modern çalışmaları esas alıp kapsamlı bilgiler vererek, Rusya tarihini bir bütün olarak anlatmayı hedefledik. Sonuç olarak bu kitap, Rusya tarihine bir ilgi uyandırarak, Rusya tarihi hakkında araştırma yapmak isteyenler için faydalı olabilecek bir kaynak olma ümidini taşımaktadır.

Prof. Dr. İlyas Topsakal

BÖLÜM I

RUSLARIN ORTAYA ÇIKIŞI

Erken Dönem Slav Tarihi ve Ana Vatanları

Slavların Tunç Devri'nden başlayan ilkel toplum yapısı MS 7. yüzyıla kadar devam etti. Slavların erken tarihi hakkındaki ilk bilgiler, altıncı yüzyılın ortalarında Latin ve Grek kaynaklarında "Sklabenoi" ve "Sclaveni" olarak geçmektedir.[1] Slavların Roma topraklarına akınlar düzenlemesi ve Got kabileleri ile karşılaşmaları neticesinde, Roma ve Got tarihçiler onları tanımış ve eserlerinde ayrıntılı bir şekilde Slavları anlatmışlardır. Got kökenli Jordanes'in *Romana et Getica* (*Gotların Tarihi*) adlı eseri de Slavlara dair bilgiler vermiştir. Jordanes eserinde Vistül Nehri'nin yukarı kısmında yaşayan Venedlerden bahsetmiş ve onları daha sonraki tarihlerde Antlar ve Sklavenler (Sclaveni) olarak adlandırmıştır. Bizans tarihçisi Prokopius, (500-565) *Savaşların Tarihi* adlı eserinde Sklavenlerden bahsetmiş ve onların, Antlar ile sosyo-kültürel benzerliklerine değinmiştir. Ayrıca aynı kişinin hâkimiyeti altında yaşadıklarını fakat iki ayrı topluluğu oluşturan kabileler olduklarını yazmıştır. Gotların savaşları (536-537) hakkında bilgi verirken Sklavenlerden Aşağı Tuna bölgesinde yaşayan topluluk olarak bahseder.[2] Bizans İmparatoru Mauricius'un (582-602) *Strategicon* adlı eserinde Antlar ile Slavların benzerliğinden bahsedilir. Mauricius'a göre, yedinci yüzyılda Antlar ve Slavlar merkezî bir siyasi oluşumdan yoksundu. Küçük ka-

---

1 Jakov Bacic, "Slav: The Orıgın and Meaning of the Ethnanym", *Slovene Studies Journal,* 9/1-2, 1987, s. 34.

2 Nicholas V. Riasanovsky, Mark D. Steinberg, *Rusya Tarihi -Başlangıçtan Günümüze-,* Çev. Figen Dereli, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 17.

bileler kendi içinde mücadele hâlindeydiler. Antlar ve Slavlar küçük kabilelerle anlaşarak bölgede söz sahibi olmuştur. Aynı yüzyılda yaşayan bir diğer önemli tarihçi Theophylact Simocatta, *Tarih* adlı eserinde Slav kabilelerin altıncı ve yedinci yüzyıllarda yaptıkları savaşları anlatmaktadır.[3]

Erken Dönem Rus tarihi için önemli bir kaynak olan *Povest Vremennih Let* (Geçmiş Yılların Hikâyesi) Kiev Rusyası Dönemi'nden itibaren yayımlanmaya başlamış olan Rus Yıllıkları'nın başlangıç kısmını içermektedir. Nüshalar (Nestor, Slvester ve 1187 tarihli nüsha) iç içe geçmiş ve her biri diğerinden alıntı yapılarak oluşturulmuştur. Bununla birlikte Rus Yıllıkları arasında özellikle *İpatyev, Lavrentev, Voskresen, Novgorod, Troits, Nikonov, Radzivilov yıllıkları*nda erken Rus tarihi hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır.[4]

Slav (Slovene) ismine ilk defa Nazianslı Pseudo-Césarios'un MS VI. yüzyılın başlarında yazdığı kitabında rastlanmaktadır. Slav kelimesinin menşei ve manası hakkında bilgi verilmemiştir. Slav ismi Rus kroniklerinde ilk olarak *Nestor Vekayinamesi* (Nestor Kroniği)'nde geçmektedir. Burada Slavlardan bahsederken Slavca ile Rusçanın aynı diller olduğu görüşü hâkimdir. Ancak bu kayıtların dilbilim açısından gerçekliği hiçbir zaman doğrulanamadı. Hatta on dokuzuncu yüzyılda dilbilimin yanına arkeolojik veriler de eklenince Slav dilinin ve ona akraba yakın dillerin millattan önce üç bin yıllarında ortaya çıktığı tahmin edilmiştir. Slavların eski tarihi zaman geçtikçe -özellikle milattan sonra altıncı ve sekizinci yüzyıllarda- biraz daha netlik kazanmaktadır. Yine özellikle bu yüzyıllar, ilkel yapıdan

---

[3] V.V. Sedov, *Slavyane İstoriko-arkheologicheskoye İssledovaniye*, Moskova, 2002, s. 40.

[4] Vasili Nikitiç Tatişçev, *Izbrannyye Trudy po Geografii Rosii*, Moskova, 1950, s. 107; Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1987, s. 20.

BÖLÜM II

RUSYA İMPARATORLUĞU

Petro Dönemi (1689-1725)

Petro'nun babası Aleksey Mihayloviç ölmeden önce tahtına bir varis tayin etmemişti. Bu nedenle dönemin en önemli ve güçlü iki boyar ailesi, Miloslavskiler ve Narişkinler (Petro'nun babası Çar Aleksey Mihayloviç'in ilk eşinin aile adı Miloslavski'dir; ilk eşinden olan çocuğu Prenses Sofiya ve kardeşi İvan bu aileden sayılıyor. Petro ise, Çar Aleksey Mihayloviç'in ikinci eşinden olan ilk çocuğudur. Bu ikinci eşin aile adı ise Narişkin'dir) arasında taht mücadelesi başladı. Narişkinler, bu mücadeleden galip çıkarak Duma'daki üyelerin çoğunluğunu ikna ettiler ve I. Petro'yu, 1682 yılında daha on yaşında iken çar ilan ettirdiler. Yeni Çar Petro daha çocuk yaşta olduğu için, annesi Natalya Narişkina ona naip olarak koruyucu atandı. Ancak her şey birden tersine döndü. Küçük Petro'nun çarlığını kabul etmeyen üvey kız kardeşi Sofiya liderliğinde ayaklanan ordunun piyade sınıfı streletsler, yönetime el koydu. Ayrıca Sofiya'yı boyar ailelerinden Miloslavskiler de destekleyerek onun Duma'daki gücünü temsil ettiler. Mecliste çoğunluğu elde edip zayıf, hastalıklı abi V. İvan'ı kıdemli çar ilan ederek Küçük Petro'yu etkisiz konuma getirdiler. Beşinci İvan'ın naipliğine de abla Sofiya atandı. Aslında bu dönemin en güçlü figürü Sofiya'nın sevgilisi Vasili Vasilyeviç Golitsin isimli başdanışmandı.[1] Sofiya, sevgilisi Vasili ile beraber Rusya'yı 1682'den 1689'a kadar yönetti. Sofiya da tıpkı selefleri gibi Avrupa ile ilişkilerine önem verdi. Modern bir ordu, zengin bir mali yapı için ilişkilerin gelişmesinde önemli adımlar attı. Küçük Petro on yedi yaşına gelince ablasına karşı isyan

[1] A. N. Kurat, *age.*, s. 248- 249.

ederek tahtı istediğini söyledi ve tahtı ablasından geri aldı. 1694 yılında da annesi ölünce tek yetkili olarak gerçek anlamda çarlık gücünü ele geçirdi.[2]

Çar I. Petro'nun Rus tahtına geçmesiyle birlikte yeni bir döneme girilmiştir. Çar I. Petro ile Rusya, bilhassa ticaret yapabilmek, ticari ağını büyütebilmek adına, büyük limanların ele geçirmesiyle sıcak denizlere inilmesinin zaruri olduğunu anlamıştı. Bu sebeple askerî harekâtında ilk iş olarak Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'deki Azak Kalesi'ni almaya niyet etmişti. Petro, 1695 yılında ani bir baskınla kaleyi almayı denedi. Ancak deniz kuvvetlerinden yoksun olduğu için başarılı olamadı ve çekildi. Petro donanma eksikliğini gidermek için Don kıyısındaki Voronej'e büyük bir tersane inşa ettirdi. Burada, o zamana kadar Karadeniz'de bulunmayan büyük gemileri yaptırarak kaleye tekrar saldırdı. 6 Ağustos 1696'te kaleyi teslim aldı. Böylece Rusya ilk defa Karadeniz'e ulaşmış ve bütün çarların emeli olan kaleyi ele geçirmişti. Bundan sonra da Rus dış politikasının en önemli önceliği Kafkas hattı ve Karadeniz olacak ve dünyadaki konumunu bu stratejiye göre belirleyecekti.[3]

Azak Kalesi kuşatması, Çar I. Petro'ya, donanmanın yeni askerî harekâtlardaki önemini bir kez daha öğretmişti. Bu amaçla Petro, soylu ailelerden seçilen gençlerin eğitim için İngiltere, İtalya ve Hollanda'ya gönderilmesi projesini hayata geçirdi. Böylece Avrupa'da gelişen teknolojiyi ve düşünceyi anında öğrenmek ve ülkesinde uygulamak istiyordu. İşin ilginç tarafı, kendisi de denizcilik eğitimi için 1697'de kimliğini gizleyerek görevlilerin arasında, Petro Mihaylov takma adıyla Avrupa'ya gitti. Seyahatine Almanya'dan başlayarak sırasıyla, Hollanda ve İngiltere'ye gitti. Bulunduğu

[2] Nicholas V. Riasanovsky, Mark D. Steinberg, *age.*, s. 225-226.

[3] Nicholas V. Riasanovsky, Mark D. Steinberg, *age.*, s. 228-229; İlyas Topsakal, "Tarihi Süreçte Rusya-Türkiye İlişkileri", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, İstanbul 2016, s. 37.

BÖLÜM III

SOVYETLER BİRLİĞİ DÖNEMİ

Çarlık Rusya'nın Yıkılışı ve SSCB'nin Kuruluşu

Birinci Dünya Savaşı bitmeden Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi, Lenin'in önderliğinde 1917 yılının ekim ayında Çarlık Rusya'sının yönetimini ele geçirerek Rus tarihinde yeni bir dönemi başlatmıştır. 7 Kasım 1917 tarihinde hükûmet darbesiyle yönetimi alan ve Bolşevikler olarak da adlandırılan Lenin taraftarları, Rus şovenizmine karşı sert bir politika izlemiştir.[1]

Lenin 8 Kasım'da Petersburg'a geldi ve Rus Sovyet Kongresi tarafından "Halk Komiserleri Konsey Başkanı" yani "Hükûmet Başkanı" seçildi. Böylece Çarlık Rusya'sı yıkılmış oldu ve Rusya'da "Lenin Dönemi" başladı. Troçki dışişleri bakanı, Stalin de halklar bakanı oldu. Bu görevleri alanlara bakan yerine "Halk Komiseri" adı veriliyordu. 15 Kasım'da yayınladıkları "Rusya Halklarının Hakları Bildirgesi" ve ocak 1918'de "Emekçi ve Sömürülen Halkların Hakları Bildirgesi" ile Çarlık dönemindeki baskılara ve zulümlere karşı geleceklerini bildiren Bolşevikler, izlemiş oldukları siyasetle ayrılıkçı milliyetçi hareketlere de engel olmaya çalışmışlardır.[2]

Sovyet Birliği'nin ilk anayasası 10 Haziran 1918 Anayasası'dır. Bu ilk anayasa on yedi bölüm ve doksan maddeden müteşekkil olup, Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti'nin (RSFSR) işçi, asker ve köylülerin teşkil ettiği bir

---

1 Nicholas V. Riasanovsky, Mark D. Steinberg, *age.*, s. 498-499.

2 Marcel Leibman, *Rus Devrimi, Bolşevik Zaferinin Kökenleri Aşamaları ve Anlamı*, Çev. Samih Tirkiyaoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2017, s. 347; G. Vernadsky, *age.*, s. 362-363.

cumhuriyet olduğunu beyan ediyordu. Ekim Devrimi'nden 1921 yılına kadar Rus topraklarında tam bir kaos ortamı hâkimdi. Bu dönemde içte devrimi yerleştirme çabaları, dışta ise yeni kurulmaya çalışılan bir ülkenin diğer ülkelerce tanınmasını sağlama, dış müdahalelere karşı koyma ve ülkeyi ekonomik olarak geliştirme amaçları belirleyici olmuştur. Bolşevikler, devrimi yerleştirmek için ülkede şiddete başvurmaktan çekinmemiş ve uluslararası alanda yaptıkları antlaşmalarla da 1922'de SSCB'nin kuruluşunu gerçekleştirmişlerdir. Sovyet Rusya'da devletin federal teşkilatı ile ilgili olmak üzere 30 Aralık 1922'de bir anayasa kabul edilmiştir.[3] "İç Savaş Dönemi" olarak adlandırılan 1918-1922 yıllarındaki vaziyet geçici bir görünüm sergilemiş, koşulların değişmesi nedeniyle 1922 Anayasası da yerini 1924 Anayasası'na bırakmıştır.[4]

Bolşevik Devrimi, Sovyet Rusya'sında sadece siyasi alanda değil, ekonomik ve sosyal alanda da birçok değişikliği beraberinde getirmiştir. Farklı alanlarda yapılan çeşitli köklü reformlarla değişimin mutlak bir şekilde sürdürülmesi öngörülmüştür.[5]

İhtilalle birlikte, feodalizmden sosyalizme geçiş süreci başlamıştı. Fakat yeni ideoloji halkın ilgi ve ihtiyaçlarını karşılamaktan yoksundu. 1918-1921 yılları arasında Rusya'da meydana gelen iç savaş ortamı toplum üzerinde baskı ve şiddetin giderek artmasına neden olmuştu.

---

3 Ülker Gürkan, "SSCB Siyasi Rejiminin Ana Hatları", *Ankara Üniversitesi Hukuk Dergisi*, C. 21, S. 1, Ankara, 1964, s. 180.

4 Nicholas V. Riasanovsky, Mark D. Steinberg, *age.*, s. 525- 527.

5 G. Vernadsky, *age.*, s. 375- 380.

İki Savaş Arası Dönemde SSCB (1918-1939)

Rusya, Ekim Devrimi ve sonrasında şekillenen yapısıyla yeni bir dönemi başlatmıştır. Bolşevikler, iç savaşı devrimin doğal bir sonucu olarak değerlendirirler. Bolşevikler, kontrolünü eline geçirmeyi başarsalar da içerdeki düşmanların tamamını ortadan kaldıramamışlardı Bolşeviklerin acımasız yöntemleri ülkenin bazı bölgelerinde büyük memnuniyetsizliklere ve nefrete sebep olmuştu. Halk arasındaki hoşnutsuzluk yayıldıkça bu kitleler örgütlenmeye ve birbirleriyle iletişime geçmeye başladılar. Güçlerini birleştirerek ayaklanma çıkaracak duruma geldiler. Böylece Bolşeviklerin önüne bir başka sorun daha çıkmış oldu.

İç savaşın sebepleri oldukça fazla ve karmaşıktı. Bolşevikler demokrasinin temel kurallarını çiğneyerek Kurucu Meclisi dağıtmışlardı. Dağıtılmış bu meclis halk tarafından seçilmişti ve vekillerinin çoğunluğu sosyalist devrimcilerdi. İhtilalden sonraki süreçte Bolşeviklerin diğer partilerle iş birliğine yanaşmamaları, yöntemlerini sertleştirip zor kullanmaları ve iktidarı ele geçirmek için her türlü yola başvurabileceklerinin anlaşılması dönemin bütün partilerinin büyük tepki göstermesine ve karşı hamle yapmak konusunda birleşmesine sebep oldu. 1918 yılının ilkbaharından itibaren Bolşevikler ve Bolşeviklerin karşısında yer alan Beyaz Ordu, sosyalistler ve yabancı destekçiler arasında gerçekleşen politik mücadele silahlı muhalefete dönüştü.[6]

1918 yılının yaz aylarından itibaren ülkede büyük ölçekli, çok yönlü bir iç savaş patlak verince farklı grupların faaliyetleri dolayısıyla "savaş komünizmi" rejimi zor bir döneme doğru gitmeye başlamıştır. Beyazlar ilk başta Al-

---

[6] R. Milner, G. N. Dejevskiyçev, *Rusya ve Sovyetler Birliği Tarihi: Ekim Devrimi ve İç Savaş*, Çev. Metin Çulhaoğlu, İstanbul, 1993, s. 151.

manya ile savaşa devam edilmesini savunmuş ve Rusya'nın kontrolü için Kızıllara karşı ayaklanma çıkardılar. Bunun yanı sıra bazı ulusal gruplar Rus yönetimine karşı bağımsızlıklarını ilan etmeye başlarlarken, Bolşevikler Sovyet Rusya'nın bu durumuna karşı ihtiyatlı davranmaya çalışmışlardır. Aynı zamanda savaş komünizmi dönemi, ütopyacılığın hat safhaya ulaştığı bir dönem olmuştur. Radikal gruplar gerçek komünizmi hayata geçirmeyi düşünerek sınıfsız toplum hayal etmiştir. Ancak burada ilginç şekilde Bolşevizm hareketi şiddetli otoriterlik ile birleşirken, aynı zamanda radikal özgürleştirme çabalarına da devam etmiştir. Dolayısıyla sürekli artan diktatörlükle birlikte bütün düşmanlara karşı "kızıl terör" uygulamaya koyulmuştur.[7]

İç savaş rüzgârları tüm şiddetini ülkenin her yerinde hissettirirken Birinci Dünya Savaşı'nın yorgunluğunu atamadan yeni bir savaşa doğru giden Rusya için bu gelişme, büyük bir kaos anlamına gelmektedir. 1918 yılı ekim ayında İtilaf Devletleri ile merkezî Avrupa devletleri arasında sulh yapılmıştı. Fakat bu sulh, Sovyet Rusya'sı için yeni bir iç harbin başlangıcı oldu. Rusya'da birçok menfaatleri ve alacakları olan Avrupa devletleri -bilhassa Fransa ile İngiltere- Bolşevik idaresini devirerek yerine tekrar Çarlık idaresini kurmak istiyordu. Çarlık ve Kerenski taraftarı birçok general de memleket dâhilinde mühim ayaklanmalara sebep oldu. Gerek iç ve gerek dış tesirler altında Bolşevikler çok buhranlı zamanlar geçirmeye başladılar. Hem maddi hem de manevi sorunlarla boğuşmakta olan Rusya'nın ekonomisi gitgide bozulmakta ve halk açlıkla mücadele etmekteydi. Dolayısıyla, uzun bir süredir savaş hâlinde olunması, Rus halkını sefalate sürükledi. Halk açlık ve soğukla mücadele ederken bir de kendi içinde savaşma ihtimalinin ortaya çıkması, Bolşeviklere karşı muhalif

[7] Nicholas V. Riasanovsky, Mark D. Steinberg, *age.*, s. 515.

DİZİN

A

Afganistan 106, 142, 143, 144, 147, 148, 151
Akkirman Antlaşması 75
Alaş Orda 114
Aleksandr Herzen 83
Aleksey Mihayloviç 48, 49, 50, 53
Almanya 54, 58, 62, 85, 89, 99, 104-107, 112, 117, 11-128, 130-135, 138-141, 144, 152-154
Altın Orda 9, 28, 30, 31, 33, 34, 36, 37, 68
Amerika Birleşik Devletleri 118, 123, 127, 130, 135, 139, 146
Andrey Bogolyubski 25
Anna İvanovna 62, 63
Aralıkçı 73, 81
Astarhan 37, 40, 41
Atlantik Bildirgesi 123
Aya Sofya 22
Ayastefanos Antlaşması 78
Azak Kalesi 54, 55, 56, 66

B

Basmacı 114, 116
Başkaki 30
Batı Slav 15
Belgorod 21
Berlin 63, 78, 124, 132, 139, 140, 145, 149, 153, 162
Berlin Antlaşması 78
Berlin Duvarı 139, 145, 153
Beyaz Ordu 99
Birinci Dünya Savaşı 71, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 97, 100, 116, 117, 119, 126
Birinci Petro 40, 55, 61
Birleşmiş Milletler 123, 130, 131, 133, 134
Bironculuk 62
Bizans 9, 13, 15, 18-23, 31, 36, 59, 67
Bolşevik Devrimi 94, 98
Bolşevikler 9, 94, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 105, 114, 115, 116
Boris Godunov 42, 43, 44
Boris Morozov 48
Boris Yeltsin 155, 156
Borodino Muharebesi 70
Boyarlar 26, 45
Brejnev 138, 142, 147, 152, 153
Buhara 79, 80
Bulgar 16, 20, 129

C

Casablanca Konferansı 128
Cenevre 140, 143, 148
Cengiz Han 28, 29
Chamberlain 107, 120
Chlopka 43
Churchill 123, 125, 127, 128, 129, 130, 132, 133
Cuci 29

Ç

Çar 36, 38, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 53, 54, 56, 57, 59, 60, 64, 69, 71, 73, 74, 80, 85, 86, 87, 88, 90, 92, 157
Çarlık Rusya 9, 90, 91, 92, 93, 97, 111, 113, 114
Çin 28, 63, 67, 84, 85, 90, 106, 129, 132, 134, 145, 146, 151, 152, 157, 162, 166

D

Daniel 26, 32
Demirbaş Şarl 55, 56, 57
Demir Perde 133
Deulina 47
Dimitriy 33, 34, 35, 43, 44
Dinyeper 15, 16, 17, 66, 123
Doğu Slav 15
Donskoy 34, 35
Duma 53, 58, 82, 87, 88, 89

E

Ekim Devrimi 9, 93, 98, 99, 164
Elizabeth 61, 63, 64

F

Fyodor 42, 43, 50

G

Galiçya-Volinya 26
Galitsko-Volin 24
Glasnost 150, 151, 162
Gorbaçov 148-156, 162
gordıy 34
Grigori Otrepev 43
GULAG 110, 137

H

Hazar 19, 20, 27, 42, 66, 67
Hiroşima 124, 133
Hitler 106, 107, 119, 120, 122, 123, 124, 125, 133
Hive 63, 68, 79, 80
Hokand 79, 80, 163
Hristiyanlık 21, 22
Hruşov 136, 137, 138, 140, 141, 142, 144, 145, 150

I

II. Aleksandr 77, 78, 79, 80, 81, 83, 84
III. Petro 64
II. Katerina 64, 65, 67
II. Nikolay 84, 87, 89

İ

İdil 16, 17, 20, 24, 28- 30, 38, 41, 115, 164, 166
İgor 18, 19, 21, 49
İkinci Dünya Savaşı 109, 113, 116, 117, 120, 121, 122,

124, 126, 127, 128, 129, 132, 133, 134, 135, 136, 146, 162
İlmen Gölü 16, 17
İpatyev 14, 25
İsmet İnönü 128
İsveç 39, 44, 47, 49, 50, 55, 56, 57, 58, 60, 67, 70
İtalya 54, 55, 105, 106, 123, 127, 133, 134
İvan Daniloviç 33
İvan Krasniy 34
İvan Vasilyeviç 36, 38
İzyaslav 23

J

Japon 9, 85, 86, 88, 118, 124, 134

K

Kalita 33
Kanlı Pazar 86
Karışıklıklar Dönemi 26
Karl Gustov 49
Kazakistan 29, 90, 116, 154, 163
Kazaklar 116
Kazan 36, 37, 38, 40, 41, 59
Kıpçak 29
Kırgızistan 90, 154
Kırgızlar 91, 116, 164
Kırım 20, 36, 37, 38, 40-42, 49, 63, 68, 69, 77, 78, 79, 80, 81, 130, 155
Kızıl Ordu 115, 125
Kievo-Peçora 22
Kiev Rus 9, 16, 17
Kluşin Muharebesi 44
knezlik 24, 26, 33
Kolhoz 110
Kollegium 58
Korkunç İvan 38, 39, 40, 42, 163
Kossak Hetman 49
Kozelsk 29
Kozyrev 157, 158
Kulikovo 34
Kumanlar 24, 30
Küba 137, 138, 141, 142, 145, 146
Küçük Kaynarca Antlaşması 68

L

Lehistan 26, 38, 45, 47, 49, 55
Lenin 93, 94, 97, 102, 104, 105, 108, 109, 112, 113, 114, 115, 162
Locarno Antlaşması 112
Londra Boğazlar Sözleşmesi 76
Lyapunov 45

M

Malta Zirvesi 153
Mamay 34, 35
mestniçestvo 39, 50
Mihail Pleşçeyev 37
Mihail Romanov 46, 47, 48
Mihver 121, 122, 123, 125, 129, 131, 133
Milletler Cemiyeti 106, 120, 121, 133
Miloslavskiler 53
Moğol 28, 30, 31, 33, 34
Molotov 107, 120, 128
Monomah 24
Montrö Boğazlar Sözleşmesi 113
Moskova 9, 14, 15, 17, 18, 22, 24, 25, 28, 29, 32-38, 40, 41,

43, 44-47, 49, 55, 56, 58, 59, 62, 63, 70, 71, 86- 90, 105, 106, 107, 111, 112, 113, 115, 117, 122, 128, 129, 141, 142, 145, 151, 153- 155, 161, 162, 163, 164, 165, 166
Moskova Konferansı 128
Mukden Muharebesi 85
Mussolini 107, 123
Münih Antlaşması 107
Müttefik 77, 118, 121, 123, 124, 126, 129

N

Nagazaki 124, 133
Napolyon 69, 70, 71, 77
Narişkinler 53
Narodnikler 83
NATO 134, 138, 139, 154
NEP 102, 103, 104
Nestor 14
NKVD 110
Nogay 37
Norman 17, 18
Normandiya 124
Novgorod 14, 18, 20, 22, 24, 25, 26, 27, 34, 35, 36, 42, 45, 47

O

Oleg 18, 19, 20
Olga 19, 20, 21
Opriçnina 41, 42
Orta Asya 28, 80, 88, 90, 116, 157, 162, 163
Ortodoks 9, 21, 22, 23, 31, 33, 65, 69, 77
Osmanlı 37, 39, 40, 42, 54, 55, 56, 62, 63, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 89, 165

Ö

Ögeday 28, 29
Özbekistan 90, 154
Özbekler 80, 116

P

Paris Antlaşması 78
Pearl Harbour 123
Peçenekler 20, 21, 30
Perestroika 150, 151
Pereyaslav 21
polki 39
Polonya 23, 26, 36, 39, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 55, 67, 71, 73, 75, 81, 107, 118, 120, 121, 125, 126, 130-132, 137, 138
Poltova 56
pomestie 39
Port-Artur 85, 86
Potsdam Konferansı 132
Povest Vremennih Let 14
Prizkazy 58
Prut 56, 66

R

Rapallo Antlaşması 119
Roman 26
Romanov 46, 47, 48
Roosevelt 123, 127, 129, 130

Rostov 24, 34
Ruotsi 17
Rurik 18, 19, 43
Rus 14-25, 28, 30, 31, 33- 42, 44, 46-50, 54, 56-60, 62-78, 80-85, 86, 88-93, 97, 98, 100, 102, 104, 110, 112-114, 119, 126, 145, 155, 156, 157, 158, 161, 162, 163, 165, 166
Russkaya Pravda 23
Rusya Çar 38
Rusya Federasyonu 155, 156, 157, 158, 159, 161
Ryazan 25, 28, 34, 38, 45

S

San Francisco 131
savaş komünizmi 99, 100
SBKP 149, 155
Serflik 48
Sigismund 44, 45
Simeon 34
Slav 9, 13, 14, 15, 17, 18, 26, 29, 30, 31, 50, 157, 161
Sobornoe Ulojeniye 48
Sofiya 53, 55
Soğuk Savaş 133, 134, 135, 136, 138, 139, 140, 141, 145, 146
sosyalizm 83, 94
sovhoz 110
SSCB 97, 98, 99, 102, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 116, 120-122, 129, 132, 134-142, 145, 146, 147, 148, 150, 152-154, 156, 158, 162
Stalin 97, 102, 108, 109, 112, 113, 119, 127, 129-132, 136, 137, 144, 162
Stolbovo 47
streltsi 39, 41
Stroganov 47
Svetoslav 25
Svyatoslav 19, 20, 21, 23
Svyatoslaviç 21

Ş

şok terapi 156

T

Tahran Konferansı 129, 130
TBMM 111, 112
Toktamış 37
Troçki 94, 97, 101, 108
Tuz İsyanı 48
Türk 14, 29, 30, 39, 40, 66, 67, 69, 72, 80, 111-116, 127, 128, 129, 134, 152, 159, 161-166
Türkistan 41, 63, 67, 79, 80, 90, 91, 113-116, 162, 163, 164, 165, 166
Türkistan Genel Valiliği 90
Tver knezlik 32

V

Vareg 17, 18
Varşova Paktı 134, 138, 139, 153, 154
Vasili 14, 21, 35-38, 44, 45, 53
Vasili Şuyski 44, 45

Vasilyeviç 36, 38, 53
Veçe 27
Versay Antlaşması 104, 117, 118
Vilen Barış Antlaşması 50
Vladimir 9, 20-28, 33, 56, 159
Vladimir-Suzdal 24, 27
voyvoda 39, 75
Vsevolod 23, 25, 27

Y

Yalta Konferansı 130, 131, 140
Yanuş Radzivil 49
Yarapolk 20
Yaroslav 22, 23, 26
Yaş Antlaşması 69
Yeni Ekonomi Politikası 102
Yıldırım Savaşı 121
Yumuşama Dönemi 147
Yuri Dolgoruki 24, 25, 32

Z

Zemski Sobor 38, 43
Zemstvo 82, 87
Zinovyev 105, 108